

ТЕРМІНУВАННЯ І ДЕТЕРМІНУВАННЯ В ПРОЦЕСАХ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Клименко Ніна Федорівна,

член-кор. НАН України, д-р філол. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Детермінування й термінування лексики розглянуто серед процесів інтелектуалізації сучасної української літературної мови. У статті на прикладі складних слів показано входження термінів до лексикону мови шляхом зростання угруповань слів, упорядкованих гіперо-гіпонімічними відношеннями, формування нових тематичних груп лексики. Детермінування відбувається завдяки калькуванню, еквівалентним перекладам термінів, перифрастичному поясненні, а також опису їх у тексті, вживанню їх у контексті спільнокоренових слів, відомих носіям мови.

Ключові слова: термінування, детермінування лексики, інтелектуалізація літературної мови, кореневі і словотвірні гнізда.

Члени Празького лінгвістичного гуртка в 1929 році на перший міжнародний з'їзд славістів подали доповідь, у якій серед тенденцій подальшого розвитку мов світу назвали інтелектуалізацію літературних мов [Тези 1967]. Справедливість їхньої думки підтверджено дослідженням фактів багатьох мов [Horecký 1989]. Під час глобалізації ця тенденція стає ще активнішою. Вона виявляється в збільшенні кількості слів з абстрактними значеннями – назвами абстрактних дій, процесів, станів, якості в пришвидшених темпах поповнення словникового складу мови інтернаціоналізмами, запозиченими словами, багато з яких називають одиниці, об'єднувані категорією абстрактної якості, в процесах термінування і детермінування лексики, зростання питомої ваги композитів і юктапозитів, а також продуктивності багатьох словотворчих засобів (основ, афіксів), які спеціалізуються на вираженні цієї категорії [докладніше Клименко 2008].

У цій статті зупинимось докладніше на процесах термінування і детермінування загальнолітературної української мови, точніше на деяких із них, що стали виразнішими в наш час.

Поповнення лексикону загальнолітературної української мови термінами було об'єктом вивчення багатьох дослідників. Українське термінознавство має значні теоретичні та практичні набутки. Починаючи з 90-х років на хвилі національного відродження з'являються численні дисертації, присвячені становленню і мовним особливостям українських галузевих термінологій (з обчислювальної техніки, геології, фінансів, хімії, металургії та ін.). Водночас розпочався перегляд засад науково-технічного стилю, усунення ознак його деформації, унормування, що супроводжувалися укладанням багатьох галузевих одномовних та двомовних словників. Огляд цієї ділянки термінознавства частково подано в праці [Клименко, Карпіловська, Даниленко 2003, 102–114].

Зростання новотворів-термінів можна спостерігати, вдаючись до аналізу реєстрів, наприклад орфографічних словників, укладених на основі нових лексикографічних джерел та текстів. Цей шлях ми обрали в розгляді неологізмів – термінів за останні 20 років за даними орфографічних словників української мови 1999, 2002, 2007 рр. У них фіксувалася нова лексика, що з'являлася упродовж кожних 4-5 років і серед них багато нових термінів. Останній словник охоплює

понад 174 тисяч слів. Наслідки цього аналізу подано в публікації [Клименко, Карпіловська, Кислюк 2008].

Цього разу зроблено спробу панорамного огляду лексики за даними інверсійного словника [СУМ 1985], що фіксує її станом на 1980 р. за матеріалами СУМ, та інверсійного граматичного словника української мови, підготовленого у відділі структурно – математичної лінгвістики Інституту мовознавства НАНУ (до 2008 року включно). Отже, це лексика майже за останні 30 років, на матеріалі якої можна простежити шляхи входження до загальнолітературної мови термінів.

Помітне зростання композитних угруповань зі спільною темою і тотожною кінцевою основою слова. Вони різноманітні. Це численні різноманітні назви техніки, машин, приладів, пристроїв. Показовим у цьому плані є угруповання із 30 слів з основою **-машина**. З них 16 з'явилися упродовж останніх 20 років. Невелика частина з них трапляється в складі гібридних слів: *пародинамомашина* та трьох аббревіатур: *врубмашина*, *спецмашина*, *сільгоспмашина*. Решта композитів є поєднанням компонента *машина* із запозиченими основами. Такі назви охоплені гіперонімічними відношеннями, причому роль гіпероніма виконує іменник **машина**: *бетономашина*, *гідрوماшина*, *галермашина*, *дуплексмашина*, *зигзагмашина*, *штампмашина*, *шунтмашина*, *шприцмашина*, *цугмашина*, *фальшмашина*.

Значно збільшилося угруповання композитів з кінцевим компонентом, що виконує роль гіпероніма, **-техніка**. До давніших утворень приєдналися *акустоелектротехніка*, *авіатехніка*, *акватехніка*, *бронетехніка*, *вітротехніка*, *кріотехніка*, *мнемотехніка*, *оптотехніка*, *плазмотехніка*, *психотехніка*, *рентгенотехніка*, *роботехніка*, *системотехніка*, *схемотехніка*, *тифлотехніка*.

Розширення спеціалізації приладів, машин, пристроїв спричинює творення гіпонімів, що вказують, з якими саме об'єктами людської діяльності працюють ці машини. Причому зростання списку одиниць у групах відбувається шляхом конкретизації об'єктів, з якими працюють машини, або внаслідок позначення першою основою різновиду енергії, яку використовує машина, чи способу її дії. Типовим прикладом цього може бути **копильник**: *рибокопильник* та *енергокопильник*. Так, серед *дробарок* з'явилися: *гороходробарка*, *торфодробарка*, *чаєдробарка*, *шлакодробарка*, серед *мішалок*: *глиномішалка*, *тістомішалка*, *фаршмішалка*, серед *сушарок*: з одного боку, *коконосушарка*, *горохосушарка*, *торфосушарка*, *фруктосушарка*, *хмелесушарка*, з другого, *вакуумсушарка*, *електросушарка*. Високу продуктивність демонструє основа **-різка**: *вуглерізка*, *ганчіркорізка*, *глинорізка*, *корорізка*, *коренерізка*, *овочерізка*, *соломосилосорізка*, *тісторізка*, *торфорізка*, *траворізка*, *труборізка*, *часрізка*.

Отже, швидко зростає кількість композитів, які вказують на:

а) об'єкти, над якими пристрій, прилад, машина виконує ту чи ту дію (мішає, подрібнює, ріже, сушить), і повільніше;

б) видів енергії та способів дій машин, пор., **віддільник** а) *газовіддільник*, *горошкovidдільник*, *соломовіддільник*, *хмелевіддільник*, *шлаковіддільник*, *шламовіддільник*; **глушник** а) *звукоглушник*, *удароглушник*; **вимірник** а) *газовимірник*, *оковимірник*, *світловимірник*; **розподільник** а) *водорозподільник*, *струморозподільник*; **показчик** а) *вітропоказчик*, *нуль-показчик*, *теплопоказчик*, *фазопоказчик*; **відвід** *блискавковідвід*, *газовідвід*, *струмовідвід* та **нагрівник** а) *водонагрівник*, *паронагрівник*;

б) *електроводонагрівник, електронагрівник; підйомник* а) *вантажопідйомник, вугленідйомник, гідропідйомник, шахтопідйомник, електропідйомник*.

У деяких випадках за відсутності окремої еквівалентної за значенням лексеми-виразника значення "знаряддя дії", воно формується основою компонента: *віброгасник, екраногасник, піногасник*.

За існуючими в мові зразками відбувається творення композитів, які можливо, в сучасній мові оминають стадію мотивування словосполученням: *місильник – тіс-томісильник, м'яльник – глином'яльник, волочитьник – трубоволочитьник, холодильник – електрохолодильник, паяльник – електропаяльник, сито – вібросито*.

У цьому ряді прикладів можна розглянути ще й різні пристосування для зберігання і перевезення рідин, сипких матеріалів. Серед новіших композитів засвідчено випадки переорієнтування семантики композитів, наприклад, з об'єктної на інші характеристики гіпероніма. Так, в ІСУМ зареєстровано лише один іменник з кінцевою основою **-цистерна**: *автоцистерна*, що називав автомобіль, на шасі якого закріплено цистерну для перевезення рідин та сипких матеріалів. У пізніших (після 1985 року) джерелах подано композити, які або вказують на призначення: *водоцистерна, бензочистерна*, або підкреслюють ще й спосіб перевезення їх: на автомобілях: *автоцистерна, автобензочистерна* чи у вагонах, або характеризують їх за певними ознаками – здатністю регулювати температуру матеріалів, що їх перевозять у цистернах: *термочистерна*.

Деякі назви машин та пристроїв, що оформлені як композити, окреслюють у загальному сферу їхнього застосування. До таких належать, наприклад: іменники з кінцевою основою **-прилад**. До 80-го року зареєстровано *електроприлад, радіоприлад, метеоприлад*. Перший вказує на використання в роботі приладу електрики, другий радіо. Третій на сферу застосування в метеорології. Два інших композити *газоприлад* та *авіаприлад* доповнюють списки одиниць указаних типів. До іменників *електроприлад, радіоприлад* приєднався *газоприлад*, до *метеоприлад – авіаприлад*.

Отож, з одного боку, зростає потік нових композитів-термінів, з'являється нова лексика, а з другого, вона упорядковується і закріплюється за певними лексико-тематичними групами. Нові поняття здобувають свою словотвірну форму через новоскладання і займають своє місце в сітці лексико-семантичних груп з гіперо-гіпонімічними відношеннями. Так, велике лексичне наповнення властиве групам з кінцевими основами **-воз, -провід, -різ, -хід**. Воно весь час зростає. До існуючих слів на **-провід**: *бензопровід, водопровід, мастилопровід, нафтопровід, електропровід, мастилопровід, нафтопровід, насіннепровід, паропровід, пульпопровід, повітропровід, паливопровід, світлопровід, селєпровід, склопровід, сміттєпровід, теплопровід, трубопровід, силосопровід* приєдналися лексеми *нафтогазопровід, молокопровід, ґрунтопровід, газопаропровід, шламопровід*. У численному об'єднанні слів з другою основою **-хід** з'явилися іменники: *газохід, електрохід, марсохід, селєнохід, снігоболотохід*; з основою **-різ**: *бензоріз, гілкоріз, гідрольодоріз, дереворіз*.

Водночас формуються нові угруповання слів з новими центрами в різноманітних лексико-тематичних групах. Особливо це помітно з розглядом одиниць-найменувань різних речовин, що теж упорядковані за гіперо-гіпонімічними відношеннями.

До зареєстрованих в ІСУМ: *фенол* додано *трибромфенол*, *вольфрам* – *феровольфрам*, *толуол* – *динітротолуол*, *хлоротолуол*, *метил* – *триметил*. Поповнення гнізд з вершинними словами – назвами речовин здійснюється за рахунок визначення кількісного ускладнення речовин: *сульфід* – *дисульфід*, *трисульфід*, *тетрасульфід*, *сахарид* – *дисахарид*, *трисахарид*, *полісахарид*.

Часто при кількісному ускладненні речовини в похідних назвах фіксуються також їхні якісні зміни в структурі. Ряд слів *бензол*, *нітробензол*, *хлорбензол* поповнився лексемами *амінобензол*, *коксобензол*, *піробензол*, *спиртобензол*, а також іменниками *динітробензол*, *тринітробензол*, *гексабензол*. Ступінь кількісного ускладнення речовини частіше поступається в композиті фіксації її якісного різноманіття: *хлорид* – *поліхлорид*, а також *бензилхлорид*, *етилхлорид*, *метилхлорид*, *ацетилхлорид*.

У різних галузях знання формуються нові терміноугруповання, що засвідчені з новими стрижневими словами.

Частина з них (інтернетявища, мобільний зв'язок) ретельно описано в праці [Клименко, Кислюк 2008]. Розглянутий матеріал показує, що все активніше відбувається термінування лексики разом із її детермінуванням, помітна плинність меж між спеціальною і детермінованою лексикою, як і формування нових лексико-тематичних блоків, що називають нові поняття, нові реалії за допомогою творення нових композитів.

Про інтелектуалізацію української літературної мови свідчить явище детермінування. Починаючи з шістдесятих років минулого століття в ній з'являються дедалі більше слів і словосполучень, що втратили в загальнолітературній мові частину своїх термінологічних значень і зберігають в ній лише образ терміна, ідею його найзагальнішого значення. До таких належать *ваучер*, *ген*, *гамма-ніж*, *дивіденд*, *реабілітація мед.*, *сервер*, *сертифікат*, *томограф*, *вірусна* і *вірусно-бактеріальна інфекція*.

За останні роки потік детермінованої лексики збільшився. Цьому значною мірою сприяють реклама, засоби масової інформації. Спочатку термін з'являється у науково технічному стилі, а потім у різних жанрах публіцистичного стилю, або **паралельно з калькою**, або з **перекладом**, або з **поясненням**, або з **перифрастичним описом**, або в **контексті іншого вже засвоєного** мовою терміна. Далі зі збільшенням його вживання в різних функціональних стилях зростають шанси перетворення терміна в детерміновану одиницю.

Кальки, як правило, співіснують із запозиченими термінами. Багато з них дотримується традиції української літературної мови, що ґрунтується на створенні терміна на основі народної мови: *амфібії* – *земноводні*, *антиринум* – *ротики (квіти)*, *антропофаг* – *людоджер*, *базилік* – *васильки*, *бальзамін* – *розрив-трава*, *галіт* – *кам'яна сіль*, *ганглій* – *нервовий вузол*, *гаолян* – *маньчжурське просо*, *китайське просо*, *календула* – *нагідки*, *карієс* – *костойда*, *каутеризація* – *припікання мед. рани*, *конкременти* – *камінці*, *кросингвер* (з англ.) – *перехрещування хромосом*, *ная* – *індійська кобра*, *крип* (з англ.) – *повзучість металів*.

Численні кальки є перекладом компонентів складних слів: *анемометр* – *вітромір*, *артроподи* – *членистоногі*, *бібліотека* – *книгозбірня*, *гетеростилія* – *різностовчатість*, *гідротерапія* – *водолікування*, *електротерапія* – *електролікування*, *моногамія* – *одношлюбність*, *полігамія* – *багатошлюбність*. У мові вони співіснують. Паралельне вживання їх сприяє детермінуванню цієї лексики.

Активним способом детермінування лексики є еквівалентний переклад терміна в тексті, що полегшує розуміння його значення і створює можливості його широкого використання надалі. Переклад слова-терміна може бути однослівним і багатослівним словосполученням: *аудит – ревізія, білінгвізм – двомовність, бодігард – особистий охоронець, веб-рідер – читач (книголюб) інтернетівських текстів, веб-клієнт – користувач інтернету, гідрофтальм мед. – водянка ока, буфтальм мед. – бичаче око, гідроцефалія – водянка головного мозку, пневмонія – запалення легенів.*

Поширеним засобом запровадження в ужиток терміна з наступним його детермінуванням є пояснення його в контексті вживання. Так, у статті про оперативне лікування гриж вжито термін "*операції з герніопластики*" у контексті "так називають сучасні хірургічні втручання при лікуванні грижі". В другій статті йдеться про *фунготерапію* – лікувальний напрямок, в основі якого знання лікарів – цілителів Японії та Китаю про цілющу силу грибів.

У сучасній українській мові стадію детермінування давно пройшов термін *імунітет*, що його тлумачать як несприйнятливості людини і тварини до збудників інфекційних хвороб та отрут. Навіть діти молодшого шкільного віку, повторюючи слова дорослих, кажуть: "У нього сильний імунітет", тобто є щось, що захищає дитину від хвороб. Носії літературної мови давно сприймають як поєднані за змістом поняття *імунізація* та *вакцинація*, які сприяють штучному створенню імунітету в людини до інфекційних захворювань. З шістдесятих років відомий термін *інтерферон* – білкова речовина, яку виробляють ссавці та птахи у відповідь на зараження їх вірусами. *Інтерферон* як лікувальний засіб відтворили вчені і його використовують як неспецифічний чинник противірусного імунітету. Нещодавно в аптеках з'явився *анаферон* у рекламному тексті: *Анаферон* – засіб для запобігання дитячого грипу: *анаферон* – особливий імуномодулятор з противірусною дією, що сприяє імунореабілітації дітей. У цьому ж тексті читаємо "мед – головний імуномодулятор", тобто речовина, яка позитивно впливає на імунітет людини.

У нашому повсякденному житті вже прижився *банкомат* – пристрій, що допомагає отримувати зарплату та інші гроші. Слово це зумовило появу цілого грона детермінованих словосполучень: *універсальна телекомунікаційна картка, пластикова картка, дисконтна картка, кредитна картка*. Детермінувалася аббревіатура *ПІН* – *персональний ідентифікаційний номер* та похідні від неї *ПІН – код*, та *ПІН – клавіатура*. Носії мови вже не сприймають іменник *активація* тільки як хімічний термін зі значенням "перехід молекул з неактивного стану в стан з енергією". Вони розуміють його метафоричне значення в словосполученні "автоматична активація пластикової картки", тобто перехід до використання картки від пасивного стану володіння нею до активних дій з нею.

Частковому детермінуванню термінів сприяє опис їхніх значень, яке подають у текстах: *аквабайк – водний мотоцикл, акінезія – нерухомість, сухожилський параліч рухів, апоневроз – розтягування, аквааеробіка – аеробіка на воді, армрестлінг – рукоборство*, з описовим поясненням "різновид спортивної боротьби, яка полягає в подоланні руки суперника з допомогою своєї руки"; *веб-райтер – літератор, який пише твори для Інтернету, веб-сервер – мережний комп'ютер, що забезпечує обмін інформацією в інтернеті, згідно зі спеціальним інтернет-протоколом; неонатолог – лікар, що займається проблемами новонароджених.*

Прикладом лексем, детермінуванню яких сприяють споріднені за коренем слова, може бути іменник *профіцит*, який досить часто став з'являтися у публіцистиці. Досі його знали лише спеціалісти, за уживаністю воно набагато поступалося іменникові *дефіцит*. Багато років були частотними словосполучення *дефіцит бюджету*, *дефіцит товарів*, *дефіцит здоров'я*. Зараз у газетах, економічних журнальних оглядах усе частіше трапляється слово *профіцит*, тобто перевищення в державному бюджеті прибутків над видатками як мета економічної політики держави.

Економічна криза, що поширилася в Європі та Америці, активізувала вживання слова *рецесія*, яке пояснюють як відступ назад, як макропадіння економічних показників (обсягу житлового будівництва, роздрібної торгівлі, зростання безробіття). У статтях цей термін трапляється як синонім спаду, відступу назад. Носії мови мимоволі асоціюють це слово з *процесом*, що позначає поступ уперед, послідовну зміну перебігу подій (пор. Франкове "на шляху поступу ми лиш каменярі"). У цьому асоціативному ряді є і лексеми *процесія* як просування вперед, урочиста багатолюдна хода.

Прикладом часткового детермінування слів можуть бути лексеми, що використовують запозичені основи, які виражають спільну ідею споріднених за основою слів. Саме вони дають ключ до розуміння спільного значення членів одного кореневого гнізда. Так, у гнізді з основою грецького походження *-кріо* споріднені слова вказують на зв'язок з поняттям лід, низькі температури. Це лексеми, що називають різні галузі науки: *кріобіологія*, *кріологія*, *кріомедицина*, *кріоніка*, *кріохірургія*; прилади: *кріомір*, *кріометр*, *кріостат*, *кріотон*, *кріотехніка*; лікування холодом: *кріотерапія*; способів вимірювання низьких температур: *кріоскопія*; процесів: *кріогенез*.

За останні п'ять років з'явилися слова *кріобанк*, *кріоконсервування*, що називають процеси збереження крові (наприклад пупкової) при низьких температурах.

Про часткове детермінування лексем свідчить також лексикалізована основа *відео-*. Вона є знаком повторюваного в споріднених словах значення "візуальна інформація". Приєднуючись до інших основ, основа *відео-* в новоутворених одиницях виражає ідею передачі інформації з компонентом зображальності. Кількість таких слів постійно зростає в мові. У словниках 2002 року представлено: *відеоадаптер*, *відеодисплей*, *відеоінформація*, *відеокамера*, *відеокасета*, *відеомагнітофон*, *відеосигнал*, *відеотекст*, *відеофільм*.

У наступних словниках їх значно більше: *відеодиск*, *відеоканал*, *відеокарта*, *відеокліп*, *відеоплеєр*, *відеореклама*, *відеосалон*, *відеотелефон*, *відеофон*. [ССІС 2006]. У нашій картотеці зареєстровано нові слова з цією основою: *відеоарт*, *відеобізнес*, *відеогарнір*, *відеозал*, *відеоінженер*, *відеокурс*, *відеоман*, *відеооператор*, *відеопіратство*, *відеоринок*, *відеотехніка*. Серед них з'явилися слова-гібриди: *відеобагатство*, *відеовиробництво*, *відеогра*, *відеозамовлення*, *відеоносії*, *відеоогляд*, *відеопідприємець*, *відеопрокат*, *відеорозповсюджувач*, *відеосуміш*, *відеоурок*.

Список основ, подібних до щойно розглянутих у сучасній українській мові, охоплює дедалі більшу кількість одиниць [детальніше про це Клименко, Карпіловська, Кислюк 2008]. Це свідчить про те, що процеси засвоєння запозичених основ у мові сприяють поповненню словникового складу мови термінологічною лексикою, з одного боку, а з іншого про те, що термінування мови тісно пов'язане з процесом її інтелектуалізації, частиною якого є детермінування одиниць, глибше входження цієї лексики в систему загальнолітературної мови.

Дедалі активніше використовують у різних функціональних стилях мови композити, утворювані способом аглютинації. При цьому попередньо засвоєні мовою дві і триосновні одиниці служать тим семантичним фоном, який частково уточнює значення новоутворюваного терміна, що стає в мові напівтерміном: *мікросоціологія, біоенерготерапія, астроспектрофотометрія, астротелефотометр, біоенергоінформотерапія, мікрокінознімання, невропатологія, макрофотознімання, фібробронхоскоп, фотохіміотерапія, патологогістологія, психоенергосугестологія*.

Детермінування охоплює похідні, мотивовані вже відомими в літературній мові термінами, що утворюються способом іменної префіксації: *комбінація хромосом – рекомбінація хромосом, приватизація – реприватизація* тощо.

Сприятливий контекст для детермінування створюють синоніми тих термінів, які є паралельними запозиченнями, що використовують різномовний матеріал: *гидронавт – акванавт, акупунктура – голкотерапія, анчоус – хамса*.

Прикладом взаємодії кількох чинників у детермінуванні лексики можуть бути слова з кінцевою основою **-скоп** на позначення приладів для спостереження за певними явищами. В інверсійному словнику їх 50 (ІСУМ 1985). Серед них не засвідчено, наприклад, лексеми *дерматоскоп*. Ця основа має високу активність (тобто велику питому вагу в реєстрах словників). Вона трапляється в триосновних словах української мови: *астроспектроскоп, радіотелескоп, спектроселіоскоп, ультрамікроскоп, геліоскоп, ультрамікроскоп*, що свідчить про її участь у творенні нових слів. Отож цій основі властива продуктивність утворення нових слів.

Її значення легко прочитується в контексті вже відомих слів, що позначають прилади, використовувані для спостереження в різних галузях науки (*астрономії: геліоскоп, полярископ, сейсмоскоп, телескоп*, фізиці: *гальваноскоп, піроскоп* і особливо продуктивно в медицині: *ларингоскоп, отоскоп, риноскоп, стоматоскоп, то-ракоскоп, цистоскоп і т. ін.*).

Знання значення слова *дерма* шкіра підказує носіям української мови, що *дерматоскоп* – це прилад для обстеження шкіри. Така основа трапляється в сучасній літературній мові в складі подільних на морфеми слів: суфіксальних *дерм – ат – ит, дерм – ат – оз*, префіксальних: *епідерма, гіподерма, перидерма*, а також у композитах у першій позиції: *дерматолог* та продуктивній другій: *ендодерма, мезодерма, екзо-/ектодерма, склеродерма, фелодерма*. Основа **-дерм-** теж виявляє продуктивність. У матеріалах нашого дослідження її засвідчено в іменниках *ксеродерма, листкодерма, протодерма, спородерма*, що стали надбанням літературної мови.

На правильне причитування терміна вказує і широкий контекст статті, в якій ідеться про діагностування такої розповсюдженої хвороби, як *меланома*. У ній подано тлумачення "безпігментна меланома – одна з найзловісніших нашкірних пухлин". Саме її допомагає діагностувати епілюмінісцентний дерматоскоп. Отже сукупність цих чинників / усвідомлення основи **-скоп** як словотворчого компонента назв приладів, чітке виділення її в складі багатьох слів, розуміння загального значення цієї основи "прилад для обстеження чогось", а також основи **-дерм**, співвідносної з іменником *шкіра*, контекст статті, в якій пояснено лексеми *меланома* і *дерматоскоп* / допомагає входженню розглянутих слів до складу загальнолітературної мови.

Аналіз мовних фактів підтверджує, що міграція термінів зі стилю науково-технічного, публіцистичного в загальнолітературну мову створює умови для їх детермінування і підвищення інтелектуалізації літературної мови.

Детерминирование и терминизация лексики рассматриваются в статье среди процессов интеллектуализации современного украинского литературного языка. На примере сложных слов продемонстрировано вхождение терминов в лексикон языка, упорядоченных гиперо-гипонимическими отношениями, формирование новых тематических групп лексики, состоящих из простых слов и композитов. Детерминирование происходит путем калькирования терминов, благодаря эквивалентным переводам терминов, перифрастическому толкованию их, а также описанию их в тексте, употреблению в контексте однокоренных слов, известных носителям языка.

Ключевые слова: терминизация, детерминизация лексики, интеллектуализация литературного языка, корневые и словообразовательные гнезда.

Література:

1. Тезисы Пражского лингвистического кружка // Пражский лингвистический кружок. – М.: Прогресс, 1967. – С. 17-41.
2. Horecký J. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny / J. Horecký, K. Buzássyová, J. Bosák. – Bratislava: Veda, 1989. – 430 s.
3. Клименко Н.Ф. Динаміка словникового складу сучасної української мови на тлі міжслов'янських паралелей / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.І. Даниленко // Мовознавство. – 2003. – № 2 – 3. – С. 97–118.
4. Клименко Н.Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці і словотворенні сучасної української мови / Н.Ф. Клименко // Мовознавство. – № 2 – 3, 2008. – С. 47 – 57; її розширений текст // Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов'янських мов. Тематичний блок. XIV Міжнародний з'їзд славістів. – К.: Нац. бібліотека України ім. Вернадського, 2008. – 127 с.
5. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в лексиконі сучасної української мови / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий дім С. Бураго. – 2008. – 335 с.
6. Орфографічний словник української мови. – К.: Довіра, 1999. – 989 с.
7. Український орфографічний словник. – К.: Довіра, 2007. – 983 с.
8. Словник української мови. – Т.1 – 11. – К.: Наукова думка, 1970–80.
9. Інверсійний словник української мови. – К.: Наукова думка, 1985. – 849 с.